

INSTITUȚII ȘI SIMBOLURI ALE AUTORITĂȚII

COMIȚII CĂMĂRII DE SARE DIN DEJ ÎN PERIOADA VOIEVODATULUI TRANSILVANIEI

HORVAT MARIAN¹

The Chamber Counts of Dej during the Voivodeship of Transylvania

Abstract: Relatively many medieval charters about the chamber counts of Dej (Inner Solnoc County, Transylvania) have been preserved. I identified information about their various duties. They had great influence over the regional economy, organizing the mining system and the distribution of salt. They also managed the salt mines of Sic and Albeștii Bistriței. They protected the privileges of the local people, but sometimes limited their juridical autonomy. They enjoyed a great deal of authority, supported by the kings of Hungary. I highlighted their origins, social status, ethnicity, education, and professional mobility. I analysed in detail some of their careers, as much as the surviving documents allowed me. Furthermore, I emphasized their estates and other assets. I am also interested in the local conditions and in the evolution of Dej. This settlement represented one of the main salt mining centres of the kingdom of Hungary. This is the reason why some of the chamber counts became citizens of Dej, buying properties there. This subject is difficult to examine, because there are still many uncertainties and unknown aspects. It is not easy to investigate the transformations of this office through the centuries, until the establishment of the Principality of Transylvania.

Keywords: salt mining, royal administration, local officials, regional economy.

Comiții cămării de sare din Dej (*Dees*, *Deswar* în latină, *Dés* în limba maghiară, *Desch* în germană) au avut un rol major în procesul de exploatare și comercializare a sării din localitate. Aceștia au coordonat sistemul de valorificare a subsolului și au beneficiat de multă autoritate în plan local și regional, fiind sprijiniți și protejați de către regii Ungariei. Prin acțiunile lor, cămărașii au influențat totodată și evoluția comunității de la confluența Someșurilor.

Au fost publicate relativ puține informații despre comiții cămării de sare (*camera*) din Dej de către istoricii români. O contribuție notabilă îi aparține lui

¹ Cercetător independent. Adresă de contact: marian_horvat5@yahoo.com.

Rudolf Wolf, care a elaborat o listă a cămărașilor din anii 1540–1690² și a atras atenția în mod judicios asupra unor aspecte din activitatea lor. Constantin Albinetz și Cristina Albinetz au prezentat la rândul lor mai multe detalii privind mineritul local, inclusiv privind persoanele aflate în fruntea cămării. Însă lista propusă nu este completă, iar textul conține unele inadvertențe.³ Pe de altă parte, specialiștii maghiari au clarificat o serie de fenomene istorice semnificative. Autorii monografiei comitatului Solnoc-Dăbâca i-au identificat pe comiții din Dej, inclusiv pe cei din perioada voievodatului Transilvaniei.⁴ Dar și această listă este incompletă și are câteva erori. István Draskóczy a publicat numeroase articole, studii și un volum,⁵ în cadrul cărora a analizat cu multă acuitate instituțiile responsabile de extragerea și comercializarea sării din regatul Ungariei. Lucrările sale sunt fundamentale pentru înțelegerea și aprofundarea subiectului. Lipsește din istoriografie o examinare sistematică a rolului cămărașilor în cadrul acestui sector economic. Sunt evidente anumite remanențe, preluate de la istoricii anteriori, care trebuie revizuite și completate în concordanță cu cele mai recente cercetări.

S-au conservat destul de multe izvoare din secolele XIV–XVI privind comiții cămării din Dej. O mare parte dintre acestea se află la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale ale României, în Fondul Primăriei orașului Dej. De asemenea, Arhivele Naționale Maghiare (Magyar Nemzeti Levéltár) din Budapesta dețin documente legate de exploatarea sării din Transilvania. Toate diplomele emise până în 1428 au fost publicate, însă prea puține dintre cele emise după anul respectiv sunt editate. Prin urmare, am încercat valorificarea a numeroase acte inedite, prea puțin folosite în literatura de specialitate.

Pentru a înțelege tematica aleasă, am folosit metodele de cercetare specifice prosopografiei. Obiectivele prezentei analize sunt depistarea persoanelor care au ajuns în fruntea cămării locale; surprinderea atribuțiilor lor și, într-o măsură mai mică, evidențierea carierelor acestora, totul dintr-o perspectivă sincronică. Istoricul francez, Paul Veyne (1930–2022), a precizat: [...] *istoria nu se interesează de singularitatea evenimentelor individuale, ci de specificitatea lor*,⁶ de aceea voi decela particularitățile acestui oficiu. Nu am optat pentru o viziune reduționistă, ci, dimpotrivă, voi încerca să urmăresc plurivalența acestui post. Doresc să

² Rudolf Wolf, *Exploatarea sării în Transilvania în perioada principatului (1541–1691)* (Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1998), 256–262, 265–266.

³ Constantin Albinetz, Cristina Albinetz, *Dej: istorie și legendă* (Cluj-Napoca: Editura Risoprint, 2014), 136. Autorii au folosit puțin sursele primare, optând pentru sintetizarea informațiilor publicate anterior.

⁴ Károlyi Tagányi, László Réthy, József Pokoly, József Kádár, *Szolnok-Dobokavármegye monographiája* [Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca], vol. III (Dej: Nyomatott Demeter és Kis Könyvnyomdájában, 1900), 42–43.

⁵ István Draskóczy, *A magyarországi kősó bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek)*, [Exploatarea și comerțul cu sare gemă în Ungaria (anii 1440–1530)] (Budapesta: Történettudományi Intézet, 2018).

⁶ Paul Veyne, *Cum se scrie istoria* (București: Editura Meridiane, 1999), 46.

problematicizez subiectul, să semnalizez o serie de detalii prea puțin clarificate sau care nu au fost elucidate până acum. Cu toate acestea, nu mi-am propus o investigație exhaustivă, dat fiind numărul relativ mare al surselor primare.

Pentru a înțelege funcționarea acestei structuri de conducere, mai întâi e nevoie de câteva date despre contextul local, mediul social, economic și instituțional în care au trăit cămărașii. Dejul a fost atestat prima dată în anul 1261.⁷ Ștefan al V-lea (1270–1272), fiul lui Bela al IV-lea (1235–1270), era în acea perioadă rege tânăr și duce al Transilvaniei. El este cel care a adevărat în acel an libertățile pe care oaspeții din Dej le-au primit de la Irnerius (*Erney* în document), fostul ban al Transilvaniei, originar din familia nobiliară Ákos. Coloniștii au fost eliberați de sub autoritatea comitelui de Solnoc, comitelui curții și iobagilor cetății Dej, putând fi judecați doar de către vilicul lor (*villicus*).⁸ Dejul a fost consemnat prima oară ca oraș într-un act din 6 februarie 1367.⁹ În pofida acestei mențiuni, a rămas mult timp târg regal, fiind menționat prima dată cu acest statut mult mai târziu, abia în anul 1423.¹⁰ Dată fiind conjunctura locală, îl putem încadra în categoria târgurilor cu caracteristici urbane majore.¹¹ István Draskóczy, care a stabilit ierarhia cămărilor de sare din cadrul regatului, a estimat că Dejul are 31 de puncte, fiind încadrat în categoria orașelor de importanță secundară. Turda (*Torda*, *Thorda*, *Thorenburg*, *Torenborg*) a primit 29 de puncte, Cojocna 11, Sicul zece, Ocna Sibiului opt și Coștiui numai două puncte.¹² Doar începând cu prima jumătate a veacului al XVI-lea Dejul a prezentat mai multe particularități urbane, ca centru

⁷ Specialiștii au crezut mult timp că prima atestare documentară a Dejului ar fi fost în anul 1214. Însă actul respectiv este un fals, la fel ca o serie de alte diplome plăsmuite în secolul al XIV-lea. Mai multe amănunte la Sigismund Jakó, „Újabb adatok Dés város legrégebb kiváltságleveléinek kritikájához” [Date noi pentru o critică a celor mai vechi privilegii ale Dejului], în *Studia Universitatum Babeș et Bolyai*, 3 (1958), Seria IV, Fasc. II, 35–53.

⁸ *Documente privind istoria României (DIR)*, C. Transilvania, veacul XIII, vol. II, ed. Mihail Roller, Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu (București: Editura Academiei R.P.R., 1952), 33–34; *Erdélyi Okmánytár* [Documente ardelene], vol. I, ed. Sigismund Jakó, (Budapesta: Editura Academiei, 1997), 204.

⁹ *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, C. Transilvania, vol. XIII, ed. Ioan Dani, Konrad Gündisch, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Adrian Rusu, Susana Andea, (București: Editura Academiei Române, 1994), 326–327. Prima atestare a Dejului ca oraș nu datează din anul 1320. Documentul amintit este un fals de la mijlocul veacului al XVI-lea, conform *Erdélyi Okmánytár*, vol. II, ed. Sigismund Jakó, (Budapesta: Magyar Országos Levéltár, 2004), 151.

¹⁰ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 25; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Urkundenbuch)*, vol. IV, ed. Gustav Gündisch, Michael Auners, Georg Müller, (Sibiu: Asociația de Studii Transilvane, 1937), 181–182; *Zsigmondkori oklevéltár* [Arhivele din epoca lui Sigismund], vol. X, ed. Norbert C. Tóth (Budapesta: Magyar Országos Levéltár, 2007), 67.

¹¹ Lakatos Bálint, *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és irásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526* [Arhivele târgurilor. Administrația localităților și scrisul în Ungaria medievală târzie], (Budapesta: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2019), 282–288.

¹² Draskóczy, *A magyarországi kósó*, 355.

minier, comercial și meșteșugăresc de importanță regională, o serie de factori interni și externi determinându-i evoluția în cadrul societății transilvănene.¹³

EXPLOATAREA ȘI COMERCIALIZAREA SĂRII

Cele mai importante centre de valorificare a sării au fost cele din Turda, Dej, Ocna Sibiului, Sic, Cojocna și Coștiui din Maramureș. Produsul respectiv a avut o valoare deosebită în secolele XIV–XVI, fiind indispensabil pentru gospodării și pentru creșterea animalelor. Salinele (*salifodinae, salisfodinae, fodinae*) s-au aflat în proprietatea regilor Ungariei, care au avut monopol total asupra exploatării și comercializării mineralului.¹⁴ Astfel, se explică de ce regii Ungariei au impulsionat și au protejat mineritul sării, concedând anumite privilegii cămărilor.¹⁵ Totodată, unii dintre voievozii Transilvaniei au promovat interesele cămării din Dej, așa cum s-a întâmplat în 1293, când Roland Borșa le-a confirmat oaspeților locali dreptul de a organiza târguri săptămânale în fiecare zi de miercuri.¹⁶

Procesul de extragere, depozitare și comercializare a sării a fost destul de bine reglementat. Ocnele medievale din Transilvania și Maramureș au avut formă de clopot. Într-o primă etapă, minerii au săpat 2–3 puțuri perpendiculare înguste, până ce au ajuns la zăcămintele de sare. Ulterior au lărgit suprafața de extracție. Astfel s-a format o boltă mare, care a împiedicat prăbușirea pereților. Blocuri mari de mineral au fost desprinse cu ajutorul unor icuri și al unor ciocane. În următoarea etapă au fost tăiate în bucăți mai mici.¹⁷ Sarea a fost scoasă la suprafață de un crivac numit *gepel* sau *kepel*. Cel din urmă a fost un vârtej din lemn, tras de șase, șapte sau opt cai. De acesta au fost legate funii și saci, în care a fost pus mineralul.¹⁸

¹³ Mai multe informații la Marian Horvat, *Exploatarea sării și dezvoltarea Dejului (sec. al XIII-lea – prima jumătate a sec. al XVI-lea)*, (Teză de doctorat susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2022).

¹⁴ Wolf, *Exploatarea sării*, 5. Mai multe detalii despre exploatarea și comercializarea sării în Europa Occidentală la Jean-Claude Hocquet, *Le Sel et le Pouvoir. De l'An mil à la Révolution française* [Sarea și Puterea. De la Anul O Mie la Revoluția Franceză], (Paris: Éditions Albin Michel, 1985).

¹⁵ András Kubinyi, „Königliches Salzmonopol und die Städte des Königreichs Ungarn im Mittelalter” [Monopolul regal al sării și orașele regatului maghiar în Evul Mediu], în *Stadt und Salz*, ed. Wilhelm Rausch [Orașul și sarea], (Linz: Ludwig-Boltzmann Institut für Stadtgeschichtsforschung, 1988), 223. Matia Corvin a adoptat numeroase măsuri pentru protejarea drepturilor speciale ale cămărilor de sare. Un exemplu în acest sens este decretul din 1471, la *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, vol. III, ed. János M. Bak, Leslie S. Domonokos, Paul B. Harvey Jr., Kathleen Garay (Los Angeles: Charles Schlacks, Jr., Publishing, 1996), 24.

¹⁶ *DIR*, C. Transilvania, veacul XIII, vol. II, 399–400.

¹⁷ Zsolt Simon, „Mineritul de sare în Evul Mediu în Transilvania și Maramureș”, în *Sarea, Timpul, Omul*, ed. Valeriu Căvruc, Andrea Chiricescu (Sfântu Gheorghe: Editura Angustia, 2006), 92–93.

¹⁸ *Ibidem*, 93.

Cunoaștem unele dintre piețele de desfacere a sării din Dej și Ocna Dej (*Deesakna*, *Desakna*, *Akna* în latină, *Salzdorf* în limba germană). Bulgării mai mari au fost transportați cu căruțele, iar cei mai mici cu plutele,¹⁹ Someșul fiind unul dintre principalele râuri navigabile din regiune.²⁰ Bolovanii au fost duși pe Someș și pe Tisa până la Sătmar, Tokaj, Poroszló, Szolnok și, ocazional, până la Szeged.²¹ Ulterior, mineralul a fost vândut în interiorul regatului, fiind transportat cu căruțele în special până în Marea Câmpie Ungară.²² În 1466, sarea din Dej a fost dusă până la Csetnek (Štítnik, Slovacia de astăzi).²³ Dejenii au distribuit acest produs în regiunea minieră din comitatul Gömör în prima jumătate a veacului al XVI-lea.²⁴ Probabil că mulți bulgări au fost comercializați pe Tisa până în Imperiul Otoman, chiar și în țaratul Serbiei.²⁵

CARACTERISTICI GENERALE ALE CĂMĂRII DIN DEJ

Comitele/cămărașul (*camerarius*,²⁶ *camararius*, *comes camerae salium* în latină, *kamaragróf*, *kamaraispán*, *kamaras* în limba maghiară) a fost responsabil de coordonarea cămărilor de sare. Au existat unul sau doi comiți într-un centru minier,²⁷ cu toate că nu e clar de ce numărul lor a variat uneori. Mulți dintre ei au avut experiență în administrația regală sau chiar în acest domeniu. Nu s-au păstrat prea

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Alexandra-Oana Chira, *Hidrografia Transilvaniei medievale: sec. XIII–XV* (teză de doctorat susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2018), 165–166.

²¹ István Draskóczy, „A dési sókamara gazdálkodása a 16. század közepén: Egy adalék Fráter György gazdaságpolitikájához [Activitatea economică a cămării de sare din Dej la mijlocul secolului al XVI-lea: Addenda la politica economică a lui Gheorghe Martinuzzi]”, în *A történettudomány szolgálatában: Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére* [În slujba științei istorice: Studii pentru comemorarea a 70 de ani ai lui Gecsényi Lajos], ed. Baráth Magdolna, Molnár Antal (Budapesta, Győr: Magyar Országos Levéltár, 2012), 109.

²² Idem, „Salt Mining and Trade in Medieval Hungary from the mid-Thirteenth Century until the End of the Middle Ages”, în *The Economy of Medieval Hungary*, ed. József Laszlovszky, Balázs Nagy, Péter Szabó, András Vadas (Leiden: Boston, Brill Publishing, 2018), 206, 208; Horvat, *Exploatarea sării*, 217–218.

²³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 42; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Urkundenbuch)*, vol. VI, ed. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch (Köln: Krafft & Drotleff Verlag, 1981), 257.

²⁴ István Draskóczy, „Erdély sótermelése az 1514. évi parasztháború után (sótermelés és városi polgárság) [Exploatarea sării din Transilvania după războiul țărănesc din 1514 (producția de sare și elita urbană)]”, în *Orașe și orașeni*, coord. Ionuț Costea, Carmen Florea, Pál Judit, Enikő Rüs-Fogarasi (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2006), 259.

²⁵ *Ibidem*, 261–262.

²⁶ Susana Andea, Adinel Ciprian Dincă, Lidia Gross, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Vasile Rus, Beatrice Tătaru, *Glosar de termeni și expresii din documentele latine privind istoria medie a României*, vol. I (București: Editura Academiei Române, 2010), 274–275.

²⁷ Alexandru Doboși, „Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în Evul Mediu (secolele XIV–XVI)”, în *Studii și cercetări de istorie medie*, II (1951), 134.

multe surse privind numirea cămărașilor din Dej. Cei doi comiți din localitate au fost desemnați în 1447 de către guvernatorul Iancu/Ioan de Hunedoara (1446–1456). Prin intermediul aceluiași act, cel din urmă i-a informat pe membrii sfatului local de opțiunea lui și a cerut îndeplinirea poruncilor date de către comiți.²⁸ Numirea cămărașilor a depins de relațiile de familiaritate, de abilitățile administrative și financiare și de legăturile de familie, dar și de averea lor.²⁹ Probabil că uneori a fost dificil de găsit persoane competente, alegerea lor fiind condiționată de loialitatea probată anterior. Totuși, aceștia au beneficiat de capital social, economic și cultural.³⁰

A existat o ierarhie strictă în cadrul cămării, bazată pe o stratificare profesională distinctă. Cunoaștem relativ puține despre ceilalți oficiali ai cămării din Dej. Cei numiți în fruntea instituției au fost ajutați de către unul, doi sau uneori chiar cinci vicecomiți (*vicecomites*, *vicecamerarii*), pe care i-au numit și i-au supravegheat.³¹ Cei din urmă au plătit salariile plutașilor și ale minerilor³² și au administrat bunurile cămării.³³ Comiții și vicecomiții au fost desemnați anual, având posibilitatea de a rămâne în postul respectiv mai mulți ani consecutiv. Sameșul a fost cel răspunzător de gestionarea veniturilor și cheltuielilor,³⁴ fiind ajutat de mai mulți scribi.³⁵ Măglașul (*numerator* și *magulator* în latină) a fost cel care a înregistrat sarea tăiată,³⁶ când a fost vândută și când a fost distribuită.³⁷ În rândul personalului au existat și fierari, bucătari, chelari, grădinari etc.,³⁸ dar categoria cea mai importantă aflată în subordinea comiților au fost minerii, cunoscuți ca tăietori de sare. Lor li se adăugau numeroși plutași și căruțași, cei care se ocupau cu transportul mărfii amintite.³⁹ Nu cunoaștem prea multe despre uzanțele practicate în cadrul cămărilor, despre cum a fost organizată exploatarea și comercializarea sării.

Sediul cămării a fost pomenit în izvoare cu denumirea *Casa Cămării*.⁴⁰ Cea din Dej a fost descrisă în 1552 astfel: [...] *este cea dintâi dintre toate cămările Transilvaniei. Casa Cămării întrece cu mult casele celorlalte cămări, atât prin*

²⁸ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL), Diplomatikai Levéltár (DL) 55358.

²⁹ Wolf, *Exploatarea sării*, 41.

³⁰ Pierre Bourdieu, „The Forms of Capital”, în *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J.G. Richardson (Westport: Greenwood Publishing Group, 1986), 241–255.

³¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, ed. Maria Holban, M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (București: Editura Științifică, 1970), 38.

³² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 83.

³³ Wolf, *Exploatarea sării*, 5.

³⁴ *Ibidem*, 34.

³⁵ *Ibidem*, 6.

³⁶ Zsolt, „Mineritul de sare”, 95.

³⁷ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Maria Holban (București: Editura Științifică, 1968), 278.

³⁸ Wolf, *Exploatarea sării*, 6.

³⁹ Marian Horvat, „Plutașii și căruțașii din Dej (sec. al XIII-lea – prima jumătate a sec. al XVI-lea)”, în *Banatica*, 32 (2022), 49–66.

⁴⁰ Numeroase detalii despre cămara de sare din Dej și sistemul de exploatare și comercializare la *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, ed. Holban, 27–31.

clădiri, refăcute de monah [...]. Mai mult, a avut [...] *o curte destul de încăpătoare.* Tot atunci au fost menționate și unele reparații efectuate în timpul guvernării episcopului Gheorghe Martinuzzi (1541–1551).⁴¹ La mijlocul secolului al XVI-lea, casa amintită (*domus camerae curiam [...]*)⁴² s-a aflat în apropierea bisericii gotice, pe malul Someșului.⁴³ Nu știm unde fusese înainte, probabil că tot în proximitatea râului Someș. Cămara principală din Transilvania s-a aflat de regulă la Turda, comitele de acolo fiind responsabil de toate cămările din cadrul provinciei. În anumite perioade, precum în timpul lui Ioan de Hunedoara⁴⁴ și în anii 1460, cămara principală a fost cea de la Dej.⁴⁵ Începând cu anii 1480, cămara din Turda a preluat întâietatea și a păstrat-o mult timp după aceea.⁴⁶

Comiții din Dej au fost amintiți prima dată într-un document emis puțin timp înainte de 6 ianuarie 1291, când existau cel puțin doi astfel de oficiali.⁴⁷ S-au păstrat foarte puține informații despre agregarea instituțională a cămării. Cei care au gestionat mineritul de la confluența Someșurilor au beneficiat de mult prestigiu, bucurându-se de susținerea puterii centrale. Au avut multă influență, inclusiv în relațiile cu sfatul și comunitatea locală. Diplomele indică faptul că autoritatea comiților din Dej a crescut în prima jumătate a secolului al XV-lea, pe măsură ce suveranii Ungariei s-au implicat mai mult în acest sector al economiei.

În anumite intervale de timp a existat un comite responsabil de toate instituțiile de acest fel din Ungaria. De obicei erau desemnați doi astfel de dregători, unul pentru Transilvania, iar celălalt pentru cămara din Maramureș.⁴⁸ În ultimii ani de domnie ai regelui Ladislau al V-lea Postumul (1444–1457) a fost atestată o conducere unitară, însă Matia Corvin (1458–1490) a decis ca exploatarea de sare din Maramureș și Transilvania să fie administrate separat în cea mai mare parte a timpului.⁴⁹ Cămărașii au fost numiți de suverani până în timpul lui Matia Corvin, iar ulterior de către tezaurarul regatului.⁵⁰ Doar slujitorii Coroanei au avut dreptul de a conduce instituțiile respective, nu și străinii.⁵¹

⁴¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, ed. Holban, 27–28.

⁴² *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. II, partea a IV-a, ed. Nicolae Densușianu (București: Atelierele Grafice Socecu, 1894), 717.

⁴³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, ed. Holban, 77.

⁴⁴ Draskóczy, *A magyarországi kósó*, 42.

⁴⁵ *Ibidem*, 45.

⁴⁶ *Ibidem*, 200.

⁴⁷ *DIR*, C. Transilvania, veacul XIII, vol. II, 354–355. Simona Cristina Albinetz susține că această instituție a fost înființată de către regele Andrei al II-lea (1205–1235). De văzut Simona Cristina Albinetz, *Ocna Dej. Studiu monografic* (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2010), 174. Există și alte aserțiuni greșite ale autoarei.

⁴⁸ Kubinyi, „Königliches Salzmonopol”, 218.

⁴⁹ Draskóczy, *A magyarországi kósó*, 44.

⁵⁰ Zsolt, „Mineritul de sare”, 94.

⁵¹ Un exemplu în acest sens la *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, vol. II, ed. János M. Bak, Pál Engel, James Ross Sweeney (Salt Lake City: Charles Schlacks, Jr., Publishing, 1992), 82.

Comitele tuturor cămărilor din Transilvania și cel al cămărilor din regat au supravegheat activitatea celorlalți cămărași, intervenind atunci când salariile plutașilor și căruțașilor nu au fost plătite, când achitarea lor a întârziat sau în cazul unor diferende între dregătorii cămării și anumite comunități. Autoritatea lor în plan local și regional a fost considerabilă. De pildă, Sigismund de Luxemburg (1387–1437) le-a ordonat în anul 1429 cămărașilor cămărilor Ioan și Mihail Jakcs de Coșeu (*Kussal*),⁵² care au fost totodată comiți ai secuilor, să asigure respectarea privilegiilor iobagilor și oaspeților din Dej.⁵³

Atribuțiile cămărașilor

Cămărașii au avut diverse prerogative administrative și judecătorești. Am identificat relativ multe amănunte privind aceste aspecte, îndeosebi din prima jumătate a veacului al XVI-lea. Au coordonat mineritul și i-au numit și i-au supravegheat pe ceilalți oficiali din domeniul respectiv. Au intervenit în diverse litigii din interiorul cămării, inclusiv în conflictele juridice cu cei care au lezat interesele instituției și implicit pe cele ale regelui. Au judecat cu predilecție pricinile care au apărut pe teritoriul cămării și cele în care au fost angrenate persoanele care munceau acolo,⁵⁴ fără ca sfatul Dejului să aibă dreptul de a interveni în viața juridică a cămării.

Comiților le-au fost încredințate numeroase responsabilități, inclusiv asigurarea aprovizionării cămării. Au fost răspunzători și de distribuirea sării donate, episodul din 1444 fiind ilustrativ în acest sens. Voievodul Transilvaniei, Ioan de Hunedoara, a hotărât atunci ca cei doi cămărași din Dej și Sic și slujbașii lor să expedieze ca subsidiu lui Ioan Bekch de Santău (*Zantho*) un tumen (10 000 de bolovani) de sare de la minele de la confluența Someșurilor.⁵⁵ Cei numiți să gestioneze salinele din Dej, la fel ca cei din alte centre miniere, trebuiau să asigure transportul plutelor și căruțelor încărcate cu sare. De pildă, Ioan de Hunedoara a poruncit în 1447 cămărașilor de acolo să trimită o anumită cantitate comitelui cămării din Buda.⁵⁶ Această obligație a fost menționată din nou în 1516.⁵⁷ Tot ei au fost responsabili și de repararea podurilor pe care a fost dusă marfa respectivă, dovadă fiind diploma din 1496.⁵⁸

⁵² <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHelysegnevTar-erdely-bansag-es-partium-tortenet-es-kozigazgatasi-helysegnevtara-1/telepulesek-1C9/c-533/coseiu-7DE/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfRXJkZWx5SGVseXNlZ25ldlRhcl8xIl19LCAicXVlcnkiOiAia1VTU0FMIn0> (Accesat în 19.11.2024).

⁵³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 30; MNL OL, Diplomatikai Fényképgyűjtemény [Colecția de Fotografii ale Diplomelor] (DF) 253326; *Urkundenbuch*, vol. IV, 382–383.

⁵⁴ Doboși, „Exploatarea ocnelor”, 135.

⁵⁵ MNL OL, DL 65058.

⁵⁶ MNL OL, DL 55352.

⁵⁷ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 102

⁵⁸ Oana Toda, „Economic and Material Aspects of the Late Medieval Bridges from Transylvania: The Written Sources”, în *Banatica*, 27 (2017), 371–372.

Conform unui act din 1291, comiții din Dej au fost cei care le-au plătit remunerațiile minerilor.⁵⁹ O altă sursă din 1439 specifică faptul că retribuțiile plutașilor din localitate trebuiau achitate de către cei doi cămărași din Dej și Sic și de cei din Sătmar și Szolnok.⁶⁰ În acest caz au fost vizați doar plutașii, deși termenul *celeristae* i-a desemnat uneori și pe căruțași. Căpitanul suprem Ioan de Hunedoara a fost consemnat la Dej la 15 august 1453, când a poruncit comiților de acolo să îi răsplătească pe transportatorii dejeni, începând cu anul următor, cu câte doi florini de aur pentru fiecare 100 de bulgări de sare expediați.⁶¹ Un alt exemplu este cel din 1471, când regele Matia Corvin a dispus ca plutașii din Dej să primească câte 46 de florini de aur și 200 de bolovani din același mineral pentru fiecare tumen dus până la Sătmar și Szolnok. Cămărașii din Dej, Sătmar și Szolnok trebuiau să asigure plata salariilor, plătind câte o treime din sumă.⁶² Același rege a decis în 1473 ca plutașilor din Dej să le fie acordați încă 200 de bulgări, pe lângă cei 200 de bolovani și cei 46 de florini de aur dăruți anterior, pentru fiecare tumen livrat până la Sătmar și Szolnok. Comiții din Dej, Sătmar și Szolnok au primit ordin în acest sens, fiind nevoiți să le dea câte o treime din lefuri.⁶³

Rolul cămărașilor din Dej nu s-a limitat doar la exploatarea sării, îndeplinind și alte sarcini trasate de către autoritățile regatului.⁶⁴ De pildă, italianul Odoardo Manini a primit poruncă în 1448 de la Ioan de Hunedoara să colecteze o sumă de bani de la Ștefan, fiul lui Ban, pentru sarea cumpărată. În plus, a trebuit să ducă guvernatorului 1000 de potcoave aflate la Dej.⁶⁵ Comiții din Dej și Sic au fost răspunzători în 1464 și de aprovizionarea cu destule materii prime pentru pregătirea prafului de pușcă de către magistratul Sibiului.⁶⁶ Un alt caz datează din 1479, când cămărașul Ioan de Roșiori (*Feleghaz*) a fost însărcinat de către suveran să soluționeze, alături de alți oficiali, litigiul dintre orașul Sibiu și familia Drágfy de Beltiug (*Belthewk*).⁶⁷ Matia Corvin a dispus în 1483 ca magistratul Sibiului să

⁵⁹ DIR, C. Transilvania, veacul XIII, vol. II, 354–355; *Erdélyi Okmánytár*, vol. I, ed. Jakó, 282–283.

⁶⁰ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 33; MNL OL, DF 253335; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Urkundenbuch)*, vol. V, ed. Gustav Gündisch (București: Editura Academiei R.S.R., 1975), 25–26.

⁶¹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 37; *Urkundenbuch*, vol. V, 417.

⁶² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 51; *Urkundenbuch*, vol. VI, 499; *Szolnok-Doboka magyarsága* [Maghiarii din Solnoc-Dăbâca], ed. Szabó T. Attila (Dej, Cluj: 1944), 158.

⁶³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 52; *Urkundenbuch*, vol. VI, 552.

⁶⁴ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 68; Alexandru I. Gonța, *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII–XVII* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989), 103.

⁶⁵ *Urkundenbuch*, vol. V, 260–261.

⁶⁶ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 172; *Urkundenbuch*, vol. VI, 185–186.

⁶⁷ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 393; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Urkundenbuch)*, vol. VII, ed. Gustav Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch, Herta Gündisch (Köln: Editura Academiei Române, 1991), 207–208.

trimită comiților de la confluența Someșurilor niște arme,⁶⁸ dar în document nu a fost precizat ce anume urmau să facă cu ele. În 1551 a fost restituită dijma (decima) bisericii parohiale din Dej la porunca episcopului Gheorghe Martinuzzi, cămărașii din Dej și castelanii cetății Gherla fiind desemnați să asigure îndeplinirea dispoziției lui.⁶⁹

Cei aflați în fruntea cămării din Dej au protejat adesea drepturile localnicilor, acționând în numele regilor Ungariei. Un exemplu îl avem din anul 1423, când Sigismund de Luxemburg a fost informat de către Nicolae Csáky, voievodul Transilvaniei, că nobilii Ioan și Ladislau, fiii lui Ladislau, au refuzat să plătească o anumită sumă, stabilită în urma zălogirii a jumătate din satul Șomcut (*Somkwth*).⁷⁰ Nu a fost precizată familia din care au provenit cei acuzați. Cetățenii din Dej trebuiau să primească banii respectivi, iar reprezentanții lor la scaunul de judecată al suveranului au fost tocmai comiții din Dej, Turda sau Cojocna.⁷¹ Două decenii și jumătate mai târziu, în 1458, Matia Corvin le-a poruncit cămărașilor locali să-i apere pe dejeni și bunurile lor din posesiunea Șomcut, inclusiv vama de acolo, în fața pretențiilor ridicate de către nobilii de Losoncz (*Losonch*).⁷² Același rege i-a desemnat pe comiții din Dej și Sic, Emeric Zápolya literatul și Angelo Manini din Florența, să apere drepturile Dejului împotriva oricăror reclamanți, în speță drepturile sale de proprietate asupra satului Mănăstirea, aflat la câțiva km de târg.⁷³ Nobilii Zólyomi de Diosig au fost avertizați la rândul lor, în 1516, să nu mai pretindă de la dejeni taxele vamale la Săcueni (*Zekelhyda*). Cămărașii din Dej au fost cei care au apelat la ajutorul regelui Ludovic al II-lea (1516–1526), care, împreună cu tezaurarul regatului, au hotărât ca localnicii să nu mai fie obligați să cedeze câte doi bulgări de sare pentru fiecare căruță transportată.⁷⁴

Uneori, consiliul și comitele sau vicecomitele au soluționat împreună procesele de pe teritoriul Dejului. Laurențiu de Boian (*Bayon*), însărcinat să gestioneze activitatea minieră din Dej și Sic, a aprobat în 1465, împreună cu sfatul, un spațiu de vânzare pentru cizmari în piața localității.⁷⁵ Ioan Geréb de Vingard (*Vyngarth*, în comitatul Alba), cămărașul din aceleași așezări, a confirmat în 1466, alături de liderii colectivității, pe Ioan Sombori în stăpânirea unui teren din apropierea Someșului Mic.⁷⁶ Sombori a fost un membru al familiei nobiliare de

⁶⁸ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 144; *Urkundenbuch*, vol. VII, 338.

⁶⁹ MNL OL, DL Városi Gyűjtemény [Colecția Orașului], R 314, 37, nr. 17.

⁷⁰ Astăzi se numește Șomcutul Mic.

⁷¹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 25; *Urkundenbuch*, vol. IV, 181–182.

⁷² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 38; *Urkundenbuch*, vol. VI, 27.

⁷³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 39; *Urkundenbuch*, vol. VI, 27–28.

⁷⁴ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 101.

⁷⁵ *Urkundenbuch*, vol. VI, 225.

⁷⁶ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 41; *Urkundenbuch*, vol. VI, 248.

Jimbor ori a fost originar din acel sat. Este evident faptul că cei care au administrat cămara din Dej au avut posibilitatea de a adevăra drepturile de proprietate ale dejenilor.

Comitele din Dej a administrat o perioadă și salinele din Sic. Comiții din Dej și Sic au fost pomeniți prima dată într-un document din anul 1429, fiind sugerat faptul că cele două cămări s-au aflat sub o conducere unitară.⁷⁷ Nu știm cu certitudine până când a continuat această uzanță. Într-o diplomă din 1479 a fost nominalizat cămărașul din Dej și Sic, Ioan de Roșiori,⁷⁸ probabil ultimul oficial numit în fruntea ambelor instituții. Câteva informații din secolul al XV-lea indică rolul comiților din Dej în gestionarea cămării din Albeștii Bistriței (*Feyereghaz*) și a veniturilor de acolo. În anul 1471, oficialii salinei din Dej i-au informat pe membrii magistratului Bistriței că le cedează în continuare conducerea cămării din Albeștii Bistriței, care fusese o filială a cămării din Bistrița.⁷⁹ Sfatul Bistriței s-a opus în același an măsurilor adoptate de către Ioan, comitele cămărilor din Transilvania, și de către comiții din Dej.⁸⁰ Matia Corvin a poruncit în 1475 cămărașului din Dej și Sic ca timp de zece ani să predea orașului Bistrița veniturile realizate la ocele din Albeștii Bistriței.⁸¹

Pentru îndeplinirea atâtor sarcini, comiții au fost răsplățiți cu generozitate. Salariile lor au variat de la un centru minier la altul: bani, sare și alte mărfuri, dar și mâncare și nutreț pentru cai din partea cămării. La mijlocul veacului al XVI-lea, comitelui din Dej i se plăteau în total 300 de florini de aur anual.⁸² Însă diversele surse nu furnizează aceleași informații. Comisarul Georg Werner a declarat în raportul din 1552 că cei care administrau cămările transilvănene erau recompensați cu câte 200 de florini de aur pe an.⁸³

Privilegiile și abuzurile cămărașilor

Drepturile speciale ale comiților și bunurile lor au fost protejate de către regii Ungariei. Voi oferi câteva exemple. Vladislav I (1440–1444) i-a impus în 1441 nobilului Ladislav, fiul lui Ștefan de Losoncz, să restituie celor doi cămărași din Dej niște cai și alte bunuri jefuite anterior. Voievozii și vicevoievozii Transilvaniei

⁷⁷ MNL OL, DL 65023.

⁷⁸ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 393; *Urkundenbuch*, vol. VII, 207–208; *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez* [Arhiva privind istoria clanului Tomaj din cadrul familiei Bánffy din Losoncz], 1458–1526, vol. II, ed. Iványi Béla (Budapesta: Hornyánszky Könyvnyomda, 1928), 203–204.

⁷⁹ *Urkundenbuch*, vol. VI, 503; *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203–1570 (Urkunden-Regesten)*, vol. I, ed. Albert Berger (Köln, Viena: Böhlau Verlag, 1986), 72–73.

⁸⁰ MNL OL, DF 247339; *Urkundenbuch*, vol. VI, 503.

⁸¹ *Urkundenbuch*, vol. VII, 48.

⁸² Draskóczy, „A dési sókamara”, 111, nota 23.

⁸³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, ed. Holban, 45.

au fost desemnați să le facă dreptate oficialilor respectivi.⁸⁴ În același an, suveranul a ordonat soluționarea unui proces privind delapidarea bunurilor celor doi comiți locali de către Desideriu de Losoncz, fostul voievod al Transilvaniei. Cel din urmă a ocupat abuziv camera și a furat o mare cantitate de sare și un cal. Ladislau, fiul răposatului Ștefan de Losoncz, a luat niște cai. Ladislau și Ștefan, fiii banului Ladislau, și-au însușit mai mulți bolovani din același mineral. Cămărașii urmau să fie despăgubiți pentru prejudiciile suferite.⁸⁵ Comitele din Dej, Odoardo Manini, a primit poruncă în 1448 de la guvernatorul Ioan de Hunedoara să recupereze suma echivalentă sării sustrase.⁸⁶

Autonomia juridică a Dejului a fost afectată uneori de ingerințele cămărașilor și ale vicecomiților locali. Remarcăm faptul că au existat jurisdicții concurente în interiorul comunității. Sunt relevante în acest sens relațiile comiților cu consiliul. Doar cei numiți în fruntea cămării au avut dreptul de a pronunța sentințe în litigiile legate direct de extragerea și comerțul cu sare, nu și sfatul. Cei care au gestionat salinele au limitat autonomia locală și prin implicarea în unele litigii în care au fost citați dejenii. De pildă, cămărașii și vicecomiții din Dej au fost desemnați de către Vladislav al II-lea (1490–1516) în 1507 să se asigure că locuința cetățeanului Benedict Gereczy și a soției lui va fi reconstruită de către magistrat.⁸⁷

Cămărașii au comis uneori abuzuri. Ladislau al V-lea Postumul le-a poruncit în anul 1453 comiților și vicecomiților din Dej și Sic să accepte negoțul sașilor din orașul și scaunul Sighișoara cu sarea adusă din scaunele secuiești. Sașii obținuseră de la Sigismund de Luxemburg, Albert I de Habsburg (1437–1439) și Pipo de Ozora dreptul de a transporta mineral de acolo și de a-l vinde. Oficialii cămărilor respective au eludat reglementările amintite și au confiscat bulgării găsiți în locuințele sașilor. Le-au provocat pagube prin aceste metode, cu predilecție în timpul lui Albert I de Habsburg.⁸⁸ Uneori a fost necesară intervenția suveranilor pentru a li se face dreptate tăietorilor, plutașilor și căruțașilor din acest sector economic.⁸⁹ În timpul regilor din dinastia Jagiello, corupția și incompetența slujbașilor au prejudiciat mult producția din cadrul ocnelor.⁹⁰ Comisarul Hans Dernschwam a amintit în 1528 faptele ilegale ale oficialilor din cadrul cămărilor transilvănene și daunele cauzate tezaurului regal, dar și sarcinile suplimentare impuse minerilor de către cămărași.⁹¹

Ferdinand I de Habsburg le-a ordonat în aprilie 1552 celor aleși să gestioneze activitatea minieră din Dej și Ocna Dej să respecte privilegiile tăietorilor și transportatorilor de sare. A fost stipulat faptul că episcopul Gheorghe Martinuzzi și

⁸⁴ MNL OL, DL 55235; *Urkundenbuch*, vol. V, 69.

⁸⁵ MNL OL, DL 55236; *Urkundenbuch*, vol. V, 73–74.

⁸⁶ Tagányi et alii, *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 10.

⁸⁷ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 84.

⁸⁸ *Urkundenbuch*, vol. V, 373–374.

⁸⁹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 58; *Urkundenbuch*, vol. VII, 190.

⁹⁰ Draskóczy, „Salt Mining”, 216.

⁹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Holban, 274.

alți dregători au comis abuzuri pe seama lor. Din aceste considerente, exploatarea și transportul mineralului nu au putut fi organizate în condiții favorabile.⁹²

Educația cămărașilor

Administrarea eficientă a cămării din Dej a fost posibilă doar cu aportul unor persoane cu o anumită educație, capabile să scrie, să citească și să socotească, dar și să deprindă mai multe competențe speciale. Nu este exclus să fi cunoscut anumite detalii tehnice și probabil sistemul juridic al regatului. Datorită capitalului cultural, ei au beneficiat de numeroase avantaje în domeniul amintit. Nu cunoaștem nivelul de pregătire al dregătorilor din cadrul cămării, dar cu siguranță au dovedit apetență pentru acest sector al economiei. Unii dintre ei au fost pomeniți în izvoare cu termenii *magister* și *litteratus*, care atestă educația dobândită în școlile capitulare ori în cele din orașele mici sau mari ale Transilvaniei. Cu siguranță au deprins cel puțin să scrie, să citească și să socotească în respectivele instituții de învățământ.⁹³

Magister a avut semnificația de conducător sau persoană cu studii universitare.⁹⁴ Însă nu știm care dintre cămărași au beneficiat de o astfel de instruire. *Litteratus* a avut înțelesul de diac, literat, notar sau scrib educat. Cei amintiți ca literați au acumulat cunoștințe, dar nu atât de multe precum magiștrii.⁹⁵ Câteva exemple sunt grăitoare: Sarachen, cămărașul din Dej din 1366, a fost consemnat ca magistru, iar vicecomitele Andrei cu aceeași denotație.⁹⁶ Angelo Manini a fost pomenit cu apelativul *magistru* în anul 1424.⁹⁷ Emeric Zápolya, cel care a gestionat în 1458 sistemul de exploatare din Dej și Sic, a fost menționat ca *litteratus*.⁹⁸ Laurențiu literatul a condus salinele din Dej și Sic în 1464,⁹⁹ iar Albert Fodor literatul pe cele din Dej înainte de 1473.¹⁰⁰ Ioan de Roșiori a fost consemnat în 1478 cu apelativul *magistru*¹⁰¹, fiind comite la Dej și Sic în anul următor¹⁰² și la

⁹² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 145.

⁹³ Susana Andea, „De la magister la litteratus în scrierea medievală transilvăneană”, în *Scris și societate în Transilvania secolelor XIII–XVII*, coord. Susana Andea (Cluj-Napoca, Gatineau: Editura Argonaut, Symphologic Publishing, 2013), 42–43.

⁹⁴ *Ibidem*, 29–30, 32.

⁹⁵ *Ibidem*, 39–40.

⁹⁶ *DRH*, C. Transilvania, vol. XIII, 134–135.

⁹⁷ MNL OL, DL 27154; *Zsigmondkori oklevéltár*, vol. XI, ed. Tibor Neumann, Norbert C. Tóth (Budapesta: Magyar Országos Levéltár, 2009), 32.

⁹⁸ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 39; *Urkundenbuch*, vol. VI, 27–28.

⁹⁹ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 172; *Urkundenbuch*, vol. VI, 185–186.

¹⁰⁰ *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei* [Protocoloalele conventului din Cluj-Mănăstur], vol. I, ed. Sigismund Jakó (Budapesta: Akadémiai Kiadó, 1990), 731; *Oklevéltár a Tomaj*, vol. II, ed. Iványi, 160. Probabil că același personaj a fost menționat în 1482 ca împuternicit într-un proces, fiind originar din Cubleșu Someșan. De văzut *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 809.

¹⁰¹ SJAN Sibiu, Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 388.

¹⁰² SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 393.

Dej în 1482.¹⁰³ Petru de Salamonvár (*Salamonwar*, comitatul Zala) literatul a ocupat aceeași slujbă în anul 1507.¹⁰⁴ Cristofor literatul a fost cămăraș la Dej în 1525.¹⁰⁵ Nicolae de Sarló (*Sarlo*, comitatul Bars), anterior comite la Dej, a fost descris ca literat într-un document din 1543,¹⁰⁶ la fel ca Petru Szentgyörgyi în același an.¹⁰⁷

Originea cămărașilor

În ceea ce privește etnia acestor oficiali, considerăm că aproape toți au fost de origine maghiară, cu câteva excepții notabile. Știm că au fost italieni următorii comiți: membrii neamului Manini,¹⁰⁸ unul dintre frații Sarachen,¹⁰⁹ Zano (probabil Zanobiu) de Senis¹¹⁰ și Anton Zati.¹¹¹

Știm de unde proveneau unii dintre cămărași. Probabil că Zano de Senis a fost orașean sau târgoveț.¹¹² Emeric Szindi a fost originar din Turda, fiind numit în fruntea cămărilor din Dej și Sic în 1464.¹¹³ Dar a devenit stăpânul moșiei Tătărlaua.¹¹⁴ Laurențiu literatul a fost, cel mai probabil, originar dintr-un târg sau oraș din Transilvania. Comitele Dejului din anii 1468–1469, Ștefan Kovács, a fost cetățean și jude al orașului Buda. Însă a primit mai multe posesiuni în 1467 și a devenit nobil.¹¹⁵ Cel mai probabil că Albert Fodor literatul și Ștefan Irk au fost la origine orașeni, târgoveți sau săteni.¹¹⁶ Dar Albert Fodor a dobândit în 1473

¹⁰³ Tagányi *et alii*, *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 43.

¹⁰⁴ MNL OL, DL 36399; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 259–260.

¹⁰⁵ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 299.

¹⁰⁶ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 647.

¹⁰⁷ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 437.

¹⁰⁸ Despre această familie: Marian Horvat, „Genealogy and Estates: The Maninis in Transylvania (Fifteenth Century)”, în *At the Crossroad of Civilizations. Individuals and Families Reflected by Genealogy and Heraldry*, ed. Mihai-Bogdan Atanasiu, Tudor-Radu Tiron (Konstanz: Hartung-Gorre Publishers, 2024), 45–69.

¹⁰⁹ *DRH*, C. Transilvania, vol. XIII, 134–135.

¹¹⁰ MNL OL, DL 44462; Draskóczy, *A magyarországi kósó*, 38. Nu am reușit să identific unde s-a aflat localitatea Senis, poate Siena. Soția lui s-a numit Elizabeta, conform unui act din 1448. De văzut MNL OL, DL 59376.

¹¹¹ István Draskóczy, „Olaszok a 15. századi Erdélyben” [Italieni în Transilvania secolului al XV-lea], în *Scripta manent: Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére* [Scrisul rămâne: Studii pentru comemorarea a 60 de ani ai profesorului Gerics József], ed. István Draskóczy (Budapesta: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1994), 126.

¹¹² MNL OL, DL 44462.

¹¹³ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 172; *Urkundenbuch*, vol. VI, 185–186.

¹¹⁴ *Urkundenbuch*, vol. V, 210–211.

¹¹⁵ SJAN Cluj, Fond familial Bánffy, ANR, Seria 2 – Instrumente contemporane de evidență și documente după instrumente contemporane de evidență, Subseria 1a – Documente ordonate după registrul 1a, nr. 2, 87–91.

¹¹⁶ *Urkundenbuch*, vol. VI, 503.

un sat,¹¹⁷ astfel că trebuie inclus în rândul nobililor. Ștefan din Pécs a fost cămăraș la Dej înainte de 1481.¹¹⁸ Probabil că nici Laurențiu literatul, comite în aceeași localitate la începutul veacului al XVI-lea, nu a fost nobil.¹¹⁹ Poate că Paul Murányi¹²⁰ a provenit din Murán (localitate din Slovacia, dintr-o zonă minieră). Putem presupune că o parte dintre cămărași s-au născut în anumite orașe, târguri sau sate aflate în proximitatea centrelor miniere. Notabile sunt evoluțiile unora dintre ei, care au fost inițial orășeni și au depus eforturi pentru a deveni nobili, în concordanță cu o tradiție răspândită în epoca respectivă.

Pot fi identificate persoanele cu origine nobiliară care au ajuns în postul menționat. Unul dintre ei a fost Ștefan de Rausa¹²¹ (*Rausa*), cămăraș în 1445.¹²² Comiții din 1447, italianul Odoardo Manini și Matei din Szeged, au fost la rândul lor nobili. Membrii neamului Manini au primit titlul nobiliar și mai multe posesiuni de la Ioan de Hunedoara. De pildă, Odoardo Manini a fost pomenit ca *egregius* în 1450,¹²³ iar Angelo Manini cu același apelativ în 1458.¹²⁴ Un alt italian, Anton Zati, cămăraș la Dej și Sic în anul 1444, a aparținut de asemenea categoriei nobiliare.¹²⁵ Un alt exemplu este Ioan de Roșiori.¹²⁶ Ștefan Kovács, cetățean din Buda și cămăraș la Sic și Dej în anii 1468¹²⁷ și 1469,¹²⁸ a fost amintit ca *egregius*. Un alt exemplu este Ștefan literatul de Gyula (*Gywla*), care a fost consemnat ca *egregius* într-un act din 1539,¹²⁹ fiind comite al cămării înainte de 1525.¹³⁰ La fel a fost nominalizat și Cristofor literatul în anul 1525.¹³¹ În rândul nobililor trebuie incluși Emeric Zápolya, unchiul viitorului rege Ioan Zápolya (1526–1540), Laurențiu de Boian, care a ocupat funcția în 1465, Ioan Geréb de Vingard, comite în 1466,¹³² Benedict literatul de Gyge¹³³ (*Gyge*), cămăraș în 1484,¹³⁴ și Petru de Salamonvár, comitele din 1507.¹³⁵

¹¹⁷ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 731.

¹¹⁸ MNL OL, DL 36395; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 794.

¹¹⁹ Draskóczy, „Erdély sótermelése”, 261.

¹²⁰ Wolf, *Exploatarea sării*, 265.

¹²¹ Nu am reușit să identific această așezare.

¹²² MNL OL, DL 55303, 55304, 55305, 55306.

¹²³ *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, ed. Ioan Mihályi de Apșa (traducere de Vasile Rus, Cluj-Napoca: Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2009), 476.

¹²⁴ MNL OL, DL 55618.

¹²⁵ MNL OL, DL 65058.

¹²⁶ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 393.

¹²⁷ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 658.

¹²⁸ MNL OL, DL 27189; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 677.

¹²⁹ MNL OL, DL Városi Gyűjtemény, R 314, 37, nr. 15.

¹³⁰ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 462.

¹³¹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 299.

¹³² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 41; *Urkundenbuch*, vol. VI, 248.

¹³³ Localitate neidentificată.

¹³⁴ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 366.

¹³⁵ MNL OL, DL 36399; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 259–260.

Au avut același rang Nicolae de Sarló,¹³⁶ Petru Szentgyörgyi literatul¹³⁷ și Ioan Dobay.¹³⁸ Analizând proveniența socială a comiților cămării din secolele XV–XVI, observăm faptul că prevalează cei cu origini nobiliare.

Carierele și mobilitatea socială unor cămărași

Primul cămăraș din Dej al cărui nume îl știm a fost **magistrul Sarachen** (în 1366).¹³⁹ Nu știm cu certitudine care dintre cei doi frați a fost numit la confluența Someșurilor, poate că Jacopo (Iacob). Cel din urmă a fost unul dintre italienii încurajați de către Ludovic I de Anjou (1342–1382) să se stabilească în Ungaria. Jacopo și Giovanni (Ioan) Saraceno, cunoscuți în regat și ca Szerecsen sau Sarachen, au venit din Padova și au devenit cetățeni ai orașului Buda.¹⁴⁰ Au fost specialiști în finanțe și foarte influenți, ocupând mai multe posturi importante. Au fost implicați în conducerea monetărilor de argint și de aur începând cu 1349. Au avut relații excelente cu administrația regală și Curtea. Jacopo a fost comitele cămărilor transilvănene în 1362¹⁴¹ și 1365, dar și strângător al tricesimei (*tricesimator*) din regat în cel din urmă an.¹⁴² Într-un document din 1373 nu a fost stipulat explicit faptul că ar fi fost cămăraș al cămărilor transilvănene, dar a fost sugerat acest fapt.¹⁴³ Giovanni a fost inclusiv consul latin la Buda, poate în 1389 și în 1392,¹⁴⁴ dar și castelan în comitatul Nyitra în 1371. A fost înnobilit de către regele Sigismund de Luxemburg și a murit înainte de 13 iunie 1402.¹⁴⁵ Anumiți comiți ai cămărilor din Transilvania sau ai tuturor instituțiilor de acest fel din regat au fost numiți anterior sau ulterior cămărași la Dej, precum unul dintre frații Sarachen. Cei care au fost întâi

¹³⁶ István Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák ispánjai 1529–1535: az erdélyi sóbányák sorsa a Szapolyai korszakban” [Comiții cămărilor transilvănene în 1529–1535: situația minelor de sare transilvănene în epoca Szapolyai], în *Levéltári közlemények*, 75, 1, 37 (2004); MNL OL, DL 36405; SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 916.

¹³⁷ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 1627.

¹³⁸ Wolf, *Exploatarea sării*, 257.

¹³⁹ *DRH*, C. Transilvania, vol. XIII, 134–135.

¹⁴⁰ István Petrovics, „Medieval Pécs and the Monetary Reforms of Charles I”, în „*In my Spirit and Thought I Remained a European of Hungarian Origin*”: *Medieval Historical Studies in Memory of Zoltán J. Kosztoľnyik*, ed. István Petrovics, Sándor László Tóth, Eleanor A. Congdon (Szeged: JATE Press, 2010), 134.

¹⁴¹ *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, vol. XII, ed. Ștefan Pascu (București: Editura Academiei R.S.R., 1985), 85–86.

¹⁴² *Ibidem*, 416–417.

¹⁴³ *Documenta Romaniae Historica*, C. Transilvania, vol. XIV, ed. Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross (București: Editura Academiei Române, 2002), 335.

¹⁴⁴ Katalin Prajda, „Florentines’ Trade in the Kingdom of Hungary in the Fourteenth and Fifteenth Centuries: Trade Routes, Networks and Commodities”, în *Hungarian Historical Review*, 6, nr. 1 (2017), 37; Idem, *Network and Migration in Early Renaissance Florence, 1378–1433* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018), 58.

¹⁴⁵ Prajda, *Network and Migration*, 58.

responsabili de mineritul din Dej și apoi au devenit comiți ai cămărilor din Transilvania au dat dovadă de mobilitate socială ascendentă.

Ioan Geréb de Vingard a avut un parcurs excepțional. S-a născut în anul 1414,¹⁴⁶ fiind fiul vicevoievodului Ioan Geréb.¹⁴⁷ A fost cavaler al curții în 1437, devenind ulterior familiar al lui Ioan de Hunedoara.¹⁴⁸ A fost guvernator al Transilvaniei în anii 1445 și 1460 și vicevoievod al provinciei respective în 1450¹⁴⁹ și 1458, în cel din urmă an fiind în slujba guvernatorului Mihail Szilágyi.¹⁵⁰ Într-o diplomă din 1448 a fost menționat în postul de castelan al cetății Gurghiu (*Gergen*),¹⁵¹ pe care l-a deținut până în 1457.¹⁵² În 1453 a fost numit jude al secuilor,¹⁵³ iar în mai-iunie 1459 a fost consemnat din nou ca căpitan suprem al Transilvaniei, fiind unul dintre susținătorii lui Matia Corvin.¹⁵⁴ A fost inclusiv conducător de armată în 1460,¹⁵⁵ fiind în serviciul lui Mihail Szilágyi.¹⁵⁶ A fost cămăraș al cămărilor din Transilvania în 1462¹⁵⁷ și castelan al castelului din Hunedoara în 1465.¹⁵⁸ A fost comite la Dej și Sic în 1466¹⁵⁹ și 1467.¹⁶⁰ Merită remarcată experiența acumulată în administrație, de care cu siguranță s-a folosit atunci când a fost responsabil de cămările din Dej și Sic. A fost soțul mătușii regelui Matia Corvin din partea mamei, Sofia Szilágyi. A ocupat demnități importante în cadrul structurilor de conducere ale Ungariei datorită înruderii cu suveranul, decedând în anul 1471.¹⁶¹

Italianul **Anton Zati** a provenit dintr-o familie de comercianți,¹⁶² fiind cămăraș la Dej și Sic în 1439¹⁶³ și 1444¹⁶⁴ și ulterior în fruntea monetăriei din Sibiu. A condus, împreună cu italianul Cristofor, monetăria din Baia Mare până în

¹⁴⁶ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 45.

¹⁴⁷ Mihai Florin Hasan, *Proscriși și infractori în Transilvania în secolele XIV–XVI* (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2017), 304.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ András W. Kovács, „Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Middle Ages (1458–1526)”, în *Transylvanian Review*, 21 (2012), 112.

¹⁵⁰ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 527–528; András W. Kovács, „Arhondologia voievozilor Transilvaniei (1458–1526). Completări și precizări”, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XXX (2012), 232.

¹⁵¹ MNL OL, DL 74108.

¹⁵² Hasan, *Proscriși și infractori*, 304.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Kovács, „Arhondologia voievozilor Transilvaniei”, 235.

¹⁵⁵ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 45.

¹⁵⁶ Kovács, „Arhondologia voievozilor Transilvaniei”, 237.

¹⁵⁷ MNL OL, DL 30850.

¹⁵⁸ *Urkundenbuch*, vol. VI, 224–225.

¹⁵⁹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 41; *Urkundenbuch*, vol. VI, 248.

¹⁶⁰ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 45.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² István Draskóczy, „Olaszok a 15. századi”, 126.

¹⁶³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 33.

¹⁶⁴ MNL OL, DL 65058.

1452. În 1455–1456 a coordonat din nou monetăria din Baia Mare, împreună cu același Cristofor. S-a bucurat de sprijinul guvernatorului Ioan de Hunedoara. Numele lui nu a mai fost inclus în documente după anul 1460.¹⁶⁵ Anton Zati, la fel ca alți cămărași de la confluența Someșurilor, a ocupat mai multe oficii de-a lungul anilor, nu doar în cadrul sistemului de valorificare a sării.

Emeric Szindi din Turda a fost comite la Dej în 1447,¹⁶⁶ iar în 1464 a fost numit la conducerea celor din Dej și Sic.¹⁶⁷ În plus, a fost cămăraș la Sic în 1462.¹⁶⁸ Mulți dregători din acest domeniu au fost transferați de la o cămară la alta, acumulând o serie de competențe și experiență.

Nobilul **Matei din Szege**d a fost cămăraș în Maramureș în anii 1449–1450¹⁶⁹ și la Dej în 1447¹⁷⁰ și 1448.¹⁷¹ A fost familiar al lui Francisc Talloci și a colaborat cu neamul Manini.¹⁷²

Merită analizată cu atenție viața lui **Emeric Zápolya**. S-a născut în jurul anului 1435 într-o familie de mici nobili din comitatul Požega (Croatia). Denumirea *literatul* din unele diplome indică un anumit nivel de educație, probabil și în domeniul financiar. A fost familiarizat cu practicile de cancelarie.¹⁷³ A fost unul dintre cei mai apropiați susținători ai lui Matia Corvin în primii lui ani de domnie.¹⁷⁴ A fost castelan la Baia Mare la scurt timp după august 1456.¹⁷⁵ A fost comitele cămării din Baia Mare în 1456, 1457 și 1458, dar și al celor din Dej și Sic în 1458.¹⁷⁶ A fost cămăraș al cămărilor din regat în 1458, conform unor acte emise în luna noiembrie.¹⁷⁷ A fost nominalizat în aceeași demnitate și în ianuarie 1459. În anul respectiv a fost menționat din nou în acea funcție împreună cu Angelo Manini.¹⁷⁸ În perioada 15 mai 1459 – 22 martie 1464 și în 1465–1466 a fost numit la conducerea cămărilor din Transilvania.¹⁷⁹ A intrat în categoria baronilor, fiind numit tezaruar regal în anii 1459–1464. În 1464–1465 a fost ban al Croației și

¹⁶⁵ Draskóczy, „Olaszok a 15. századi”, 127; MNL OL, DL 36407.

¹⁶⁶ MNL OL, DL 62874.

¹⁶⁷ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 172; *Urkundenbuch*, vol. VI, 185–186.

¹⁶⁸ *Urkundenbuch*, vol. VI, 136–137.

¹⁶⁹ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 41.

¹⁷⁰ MNL OL, DL 44490.

¹⁷¹ MNL OL, DL 55413.

¹⁷² Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 37.

¹⁷³ Tibor Neumann, „Two Palatines and a Voivode or the Szapolyai Family’s Journey to the Royal Throne”, în *A Forgotten Hungarian Royal Dynasty: The Szapolyais*, ed. Pál Fodor, Szabolcs Varga (Budapesta: Research Centre for the Humanities, 2020), 25.

¹⁷⁴ Richard Horváth, „Imre Szapolyai”, în *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court*, ed. Péter Farbaky, Enikő Spekner, Katalin Szende, András Véghe (Exhibition catalogue, Budapesta: Budapest History Museum, 2008), 269.

¹⁷⁵ Neumann, „Two Palatines”, 27–28.

¹⁷⁶ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 39; *Urkundenbuch*, vol. VI, 27–28.

¹⁷⁷ *Urkundenbuch*, vol. VI, 34–35.

¹⁷⁸ *Ibidem*, 40–41.

¹⁷⁹ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 365.

gubernator al Bosniei. Familia lui a primit ca donație de la Matia Corvin castelul Szepes (Spiš) și titlul de comite perpetuu de Szepes în 1465. A fost comite al mai multor comitate și proprietarul a numeroase domenii și cetăți. A fost numit palatin în 1486–1487, murind în 1487. Fratele lui, Ștefan, a fost tatăl regelui Ioan Zápolya.¹⁸⁰

Laurențiu literatul a fost comitele monetăriei din Sibiu în 1462¹⁸¹ și în 1464 cămăraș la Dej și Sic.¹⁸² Nu cunoaștem alte detalii despre cariera lui.

Ștefan Kovács din Buda a fost comite la Dej și Sic în 1468¹⁸³ și 1469,¹⁸⁴ după ce fusese jude al orașului Buda.¹⁸⁵ A fost cămăraș al cămărilor din regat în iulie 1469,¹⁸⁶ puțin timp după ce părăsise postul de comite la Dej, și s-a aflat în fruntea cămărilor și în 1470.¹⁸⁷ A fost cămăraș la Baia Mare, conform unei diplome din anul 1467.¹⁸⁸

Laurențiu de Boian din Turda a fost cămăraș la Dej și Sic în 1465,¹⁸⁹ iar în 1462–1464 a fost vicetezaurar, fiind susținut de către Emeric Zápolya. În 1464 a condus monetăria din Sibiu și a fost comite al tricesimei, fiind mai târziu unul dintre cei trei comiți responsabili cu strângerea tricesimelor din regat.¹⁹⁰ În 1469 a fost cămăraș la Turda și la Ocna Sibiului.¹⁹¹ Probabil că tot el a fost menționat în 1474 și 1480 ca jude al orașului Buda și cu apelativul *literatul*. În 1483 a fost *iudex pecuniarum* în aceeași așezare.¹⁹²

Ioan de Roșiori a provenit dintr-o familie nobiliară din comitatul Bács. A fost notar al palatinului regatului în 1469,¹⁹³ iar în 1478 a fost curtean (*aulicus*)

¹⁸⁰ Horváth, „Imre Szapolyai”, 269.

¹⁸¹ *Urkundenbuch*, vol. VI, 136–137.

¹⁸² SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria VIII, nr. 172.

¹⁸³ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 658.

¹⁸⁴ MNL OL, DL 27189, 36393, 36394.

¹⁸⁵ Draskóczy, *A magyarországi kőso*, 46.

¹⁸⁶ MNL OL, DL 282750.

¹⁸⁷ MNL OL, DL 16960.

¹⁸⁸ SJAN Cluj, Fond familial Bánffy, ANR, Seria 2 – Instrumente contemporane de evidență și documente după instrumente contemporane de evidență, Subseria 1a – Documente ordonate după registrul 1a, nr. 2, 87–91.

¹⁸⁹ *Urkundenbuch*, vol. VI, 225.

¹⁹⁰ SJAN Sibiu, Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria U II, nr. 229, 230, 231; Draskóczy, *A magyarországi kőso*, 45.

¹⁹¹ *Urkundenbuch*, vol. VI, 432; Draskóczy, *A magyarországi kőso*, 46.

¹⁹² Martyn C. Rady, *Medieval Buda: A Study of Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary* (New York: Columbia University Press, 1985), 174.

¹⁹³ István Draskóczy, „A Mátyás-kor erdélyi sókamaraispánjai a kincstári reform után” [Comiții cămărilor de sare transilvănene din epoca lui Matia după reforma trezoreriei], în *Universitas-Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére* [Universitas-Historia. Studii pentru comemorarea a 70 de ani ai lui Szögi László], ed. István Draskóczy, Varga Júlia, Zsidi Vilmos (Budapesta: Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2018), 546.

la Curtea regelui Matia Corvin.¹⁹⁴ Știm că a fost cămăraș al tuturor cămărilor transilvănene în 1478, împreună cu Ștefan din Pécs.¹⁹⁵ A administrat salinele din Dej și Sic în 1479¹⁹⁶ și pe cele din Dej în 1482.¹⁹⁷

Ștefan literatul din Pécs a fost desemnat în slujba de cămăraș la Dej înainte de 1481,¹⁹⁸ după ce în 1478 administrase cămărilor din Transilvania.¹⁹⁹

Benedict literatul de Gyge a fost comite al cămărilor din Transilvania în 1483,²⁰⁰ 1486²⁰¹ și 1488,²⁰² dar și la Dej în 1484.²⁰³ La fel ca alți cămărași, și acest personaj a fost numit la conducerea cămării din Dej și anterior sau ulterior a fost responsabil de toate cămărilor din Transilvania.

Un anume **Laurențiu literatul** a fost vicecomite în 1498²⁰⁴ și 1504,²⁰⁵ fiind probabil același personaj pomenit în fruntea cămării la începutul veacului al XVI-lea.²⁰⁶

Petru de Salamonvár literatul a fost comite la Dej în anul 1507²⁰⁷ și la Turda în 1508.²⁰⁸ A dat dovadă de mobilitate profesională, la fel ca alți cămărași transilvăneni.

Nicolae de Sarló literatul a fost cămăraș la Dej în anii 1524,²⁰⁹ 1525,²¹⁰ 1526²¹¹ și 1527.²¹² Totodată, a fost numit vicecomite în 1524²¹³ și 1526.²¹⁴ A fost familiarul lui Iacob Thornallyai, comite al cămărilor de sare din Transilvania mai mulți ani.²¹⁵ A fost nominalizat în fruntea salinelor transilvănene în ianuarie 1532 –

¹⁹⁴ SJAN Sibiu, Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria VII, nr. 388.

¹⁹⁵ *Urkundenbuch*, vol. VII, 200–201.

¹⁹⁶ MNL OL, DL 88621.

¹⁹⁷ Tagányi et alii, *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 43.

¹⁹⁸ MNL OL, DL 36395.

¹⁹⁹ *Urkundenbuch*, vol. VII, 200–201.

²⁰⁰ MNL OL, DL 18799.

²⁰¹ *Urkundenbuch*, vol. VII, 460.

²⁰² *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VIII, doc. 4766. Ediție on-line <http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de/catalog> (Accesat în 13.11.2024).

²⁰³ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 366.

²⁰⁴ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 168.

²⁰⁵ *Ibidem*, 235–236.

²⁰⁶ Draskóczy, „Erdély sótermelése”, 261.

²⁰⁷ MNL OL, DL 36399; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 259–260.

²⁰⁸ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 282–283.

²⁰⁹ Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák”, 37.

²¹⁰ MNL OL, DL 36405.

²¹¹ Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák”, 37.

²¹² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 916.

²¹³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 704; *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 216.

²¹⁴ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 779; *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 234.

²¹⁵ Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák”, 37.

februarie 1533.²¹⁶ În martie 1533 a preluat conducerea acelorași instituții în numele lui Gergely Pestyéni, unul dintre oamenii de încredere ai lui Ioan Zapolya.²¹⁷ Nicolae de Sarló și Nicolae de Tileagd au administrat cămările din Transilvania în perioada noiembrie 1534 – noiembrie 1535.²¹⁸ A fost secretar regal în 1538²¹⁹ și cetățean al Clujului, conform unor acte din anul 1550.²²⁰ Observăm faptul că a fost implicat mulți ani în structurile administrației regale, acumulând multă experiență. Cariera lui a fost similară cu a altor personaje care au fost comiți la Dej, dar și vicecomiți. Un parcurs asemănător a avut Cristofor, care a fost cămăraș în 1525;²²¹ probabil că tot el a fost menționat ca vicecomite în 1526.²²²

Paul Haller a fost răspunzător de cămara din Dej în 1528 sau 1529.²²³ A fost membru al unei vestite familii de patricieni din Sibiu, fiind frate cu Petru Haller și murind în 14 noiembrie 1530, în timpul asediului Sibiului de către susținătorii regelui Ioan Zápolya.²²⁴

Paul Murányi a fost cămăraș la confluența Someșurilor în anii 1540–1542. Printr-un înscris, emis la Dej în 1540, a confirmat primirea sumei de 46 de florini de aur și 80 de dinari, care a reprezentat vicesima. Episcopul Gheorghe Martinuzzi i-a conferit lui Paul Murányi dreptul de a colecta taxa respectivă.²²⁵

Petru Szentgyörgyi literatul a fost comite la Dej în 1543.²²⁶ A fost nobil și s-a stabilit la Baia Mare, fiind cămăraș acolo în 1552.²²⁷ În 1556 a avut 38 de cărți și a fost unul dintre colaboratorii lui Gáspár Heltai.²²⁸ Ulterior a ajuns în slujba lui Ioan Sigismund Zápolya, principele Transilvaniei, și a fost numit prefect al cămării din Baia Mare în 1565. Într-un document din 1569 a fost stipulat faptul că murise cu puțin timp înainte.²²⁹

²¹⁶ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 1163; *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 338.

²¹⁷ Gizella Nemeth Papo, Adriano Papo, *Ludovico Gritti: un print venețian în Transilvania în serviciul lui Soliman Magnificul* (Oradea: Editura Ratio et Revelatio, 2022), 175.

²¹⁸ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 127.

²¹⁹ SJAN Sibiu, Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIV, nr. 352; *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 360.

²²⁰ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 707–708.

²²¹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 299.

²²² SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 779.

²²³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Holban, 295.

²²⁴ *Ibidem*, 267.

²²⁵ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 386; Gabriel-Virgil Rusu, *Gherla: Cetatea lui Martinuzzi* (Cluj-Napoca: Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2013), 44.

²²⁶ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 437.

²²⁷ Marius Diaconescu, „A Forerunner of Capitalism in Central Europe in the Mid-Sixteenth Century: Peter Deák Szentgyörgyi of Baia Mare”, în *Economy and Society in Central and Eastern Europe*, ed. Daniel Dumitran, Valer Moga (Zürich, Berlin: LIT Verlag, 2013), 7–8.

²²⁸ *Ibidem*, 14–15.

²²⁹ *Ibidem*, 9–10.

Ioan Dobay a condus cămara locală în anii 1545–1552.²³⁰ A fost concomitent, din 1550 sau 1551, provizor al cetății Gherla;²³¹ în primăvara anului 1552 încă ocupa acest post.²³² Într-un document din ianuarie 1545 a fost sugerat faptul că Ioan Dobay a fost implicat în sistemul de exploatare a sării.²³³ Dat fiind faptul că în luna februarie a aceluiași an a fost pomenit ca fiind cămăraș la Dej,²³⁴ cel mai probabil că și în luna ianuarie a ocupat oficiul respectiv. A fost consemnat la Dej în februarie 1551,²³⁵ când știm că a fost cămăraș. A fost menționat acolo și în martie 1551.²³⁶ Un anume Ioan Dobay a fost în 1569 vicecomite al comitatului Solnocul Mijlociu;²³⁷ probabil că a fost același personaj.

PROPRIETĂȚILE COMIȚILOR DIN DEJ

Merită reținut faptul că unii dintre ei au hotărât să rămână în așezarea de la confluența Someșurilor, fiind conectați la viața social-economică a localității. Unii, precum Papi Manini,²³⁸ au fost cetățeni ai Dejului, având imobile acolo. Odoardo Manini și Angelo Manini au avut la Dej două case, fiind cetățeni.²³⁹ Mai mult, Odoardo a fost ales jude al Dejului în anul 1453.²⁴⁰ Nu am reușit să depistez la Dej un personaj cu același nume în perioada respectivă, acesta fiind probabil singurul cămăraș ajuns în fruntea sfatului local. Un alt comite stabilit acolo a fost Ștefan literatul din Pécs, care a fost pomenit într-o diplomă din 1481 ca fost cămăraș la Dej.²⁴¹ Pe de altă parte, într-un document din 1478 a fost amintit ca locuitor al Turzii.²⁴² Se pare că a avut proprietăți în ambele comunități. Nicolae de Sarló, cămăraș la Dej mai mulți ani, și fratele său sau o altă rudă, Cristofor Nagy, au deținut case acolo. Aceste informații au fost incluse într-un act din anul 1527.²⁴³

²³⁰ Wolf, *Exploatarea sării*, 257.

²³¹ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 721; *Urkunden-Regesten*, vol. II, ed. Berger, 545, 556, 558. Mai multe detalii despre perioada când a fost provizor al cetății Gherla la Rusu, *Gherla: Cetatea*, 264–265.

²³² Draskóczy, „A dési sókamara”, 108.

²³³ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 466.

²³⁴ *Ibidem*, 466–467.

²³⁵ *Urkunden-Regesten*, vol. II, ed. Berger, 543.

²³⁶ *Ibidem*, 545.

²³⁷ SJAN Cluj, Fond familial Bánffy, ANR, Seria 3 – Evidențe vechi de arhivă și acte fasciculate, Subseria 2 – acte fasciculate, nr. 48.

²³⁸ MNL OL, DL 55235.

²³⁹ István Draskóczy, „Familia Manini – date privind istoria orașului Oradea și a împrejurimilor sale în secolul al

XV-lea”, în *Crisia*, XXII (1992), 79.

²⁴⁰ *Urkundenbuch*, vol. VI, 428.

²⁴¹ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 794.

²⁴² MNL OL, DF 247368.

²⁴³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 916; *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 270.

Anumite documente certifică faptul că cei care au administrat cămara locală au fost înstăriți, având unele proprietăți și reușind astfel să-și consolideze statutul social. Nicolae Pogan și Emeric Szindi au posedat mai multe case scutite de taxe la Turda, conform unui document din anul 1447.²⁴⁴ Totodată, au avut curți acolo.²⁴⁵ Aceștia i-au împrumutat lui Ioan de Hunedoara 1500 de florini de aur pentru nevoile regatului, primind în aprilie 1447 ca zălog posesiunea Tătârlăua (*Tatarlaka*) din comitatul Târnavelor. În plus, au participat la luptele împotriva turcilor.²⁴⁶ În ziua de 12 octombrie a aceluiași an, cei doi au fost introduși în stăpânirea moșiei respective.²⁴⁷ Emeric Szindi, Nicolae Pogan și un alt nobil au dorit să achiziționeze în 1453 anumite imobile, o parte dintr-o moară și alte proprietăți, toate aflate la Cluj. Însă fratele proprietarului s-a opus acestei înstrăinări.²⁴⁸ Nu știm cum s-au finalizat aceste demersuri.

Cunoaștem mai multe despre moșiile lui Ștefan Kovács din Buda. Acesta a primit în 1467 de la regele Matia Corvin, pentru serviciile credincioase și constante, următoarele posesiuni: Sopor de Câmpie (*Zopor*) și Iuriu de Câmpie (*Őr*) din comitatul Cluj și părți din posesiunile Iclod, Pâglișa (*Poklostelek*), Voivodeni, Fizeșu Gherlii (*Fyzes*), Căprioara (*Ketskehaza*), Cubleșu (*Köblös*), Chiochiș (*Kékes*) din comitatul Dăbâca și Pintic din comitatul Solnocul Interior. Toate aparținuseră lui Martin de Iclod. Cel din urmă s-a alăturat în 1467 răsculaților din Transilvania și a fost deposedat de ele.²⁴⁹ Dumitru de Iclod i-a zălogit în martie 1468 lui Ștefan Kovács două parcele de pământ locuite, două parcele nelocuite și o parte din pădurea lui, numită *Czobolo*, pentru 20 de florini de aur.²⁵⁰ Același personaj i-a vândut în anul 1468 lui Ștefan Kovács, cămărașul din Dej și Sic, șase sesii de iobagi din posesiunea Iclod (comitatul Dăbâca), două dintre pădurile lui (numite *Assas* și *Malombercz*), o parte din pădurea *Czobolo*, o moară de pe râul Someș și o fâneață de după dealul *Meggesdomb*, în schimbul sumei de 100 de florini de aur.²⁵¹ Ștefan Kovács a intenționat în 1469 să cumpere o parte din satul Pâglișa din comitatul Dăbâca. Însă nobilii de Iclod s-au împotrivit tranzacției.²⁵² Peste câteva zile, nobilii respectivi i-au oferit ca zălog lui Ștefan Kovács partea lor din proprietatea amintită.²⁵³ Familia nobiliară de Iclod i-a

²⁴⁴ MNL OL, DL 62874.

²⁴⁵ SJAN Cluj, Colecția Generală, Seria 2 - BCU, nr. 83.

²⁴⁶ MNL OL, DL 27661. Cei doi au luptat la Porțile de Fier și în Muntenia, conform MNL OL, DL 29792.

²⁴⁷ *Urkundenbuch*, vol. V, 210–211.

²⁴⁸ MNL OL, DL 36407.

²⁴⁹ SJAN Cluj, Fond familial Bánffy, ANR, Seria 2 – Instrumente contemporane de evidență și documente după instrumente contemporane de evidență, Subseria 1a – Documente ordonate după registrul 1a, nr. 2, 87–91.

²⁵⁰ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 658.

²⁵¹ MNL OL, DL 36393; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 658.

²⁵² *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 679.

²⁵³ *Ibidem*, 680.

încredințat în 27 aprilie 1469 lui Ștefan Kovács gestionarea și apărarea tuturor moșiilor lor, având prea multe probleme financiare pentru a le putea îngriji.²⁵⁴ Opțiunea lor evidențiază prestigiul de care a beneficiat Ștefan Kovács. Într-un document din 5 mai 1469 au fost evocate drepturile de stăpânire ale aceluiași comite și ale urmașilor lui asupra posesiunilor Iclod și Pâglișa, cu excepția unei sesii de iobagi, a unui teren arabil, a unei fânețe și a unei păduri din Iclod.²⁵⁵

Ioan Geréb de Vingard a devenit proprietarul a numeroase sate. A deținut opt moșii în comitatul Alba, conform unui act din 1466.²⁵⁶ Albert Fodor literatul, fostul cămăraș de la confluența Someșurilor, a primit ca zălog în 1473 satul Sînmărgghita (comitatul Solnocul Interior) de la Mihail Bánffy, fiul răposatului Ștefan de Losoncz. A dobândit satul amintit în schimbul a 50 de florini de aur, însă fără curia în care locuia Mihail Bánffy.²⁵⁷ Benedict literatul de Iara a recunoscut în iunie 1481 că a luat împrumut 316 florini de aur maghiari de la Ștefan literatul din Pécs, cetățean al Dejului și fost comite local, și a promis din nou că va restitui banii menționați.²⁵⁸ Aceluiași Ștefan din Pécs i-a fost validat în 1484 dreptul de posesie a unei fânețe din Tulghieș (*Thewlges*).²⁵⁹

Ștefan de Giula literatul, cămăraș la Dej, a beneficiat de o situație materială bună. Iacob de Codor (*Kodor*) i-a vândut în 1499 o treime dintr-o moară construită pe râul Someș și un heleșteu din Dej, care au costat 200 de florini de aur.²⁶⁰ În același an, Ștefan de Giula și-a disputat cu George de Codor un heleșteu aflat la Sic.²⁶¹ Ștefan de Giula a achiziționat anterior anului 1525 de la Iacob Kodori de Silivaș, de la Ladislau de Codor și de la rudele lor heleșteul numit *Kodorytho*, aflat în târgul Sic. Ștefan de Giula l-a lăsat prin testament conventului augustinian din Dej. Locuitorii din Sic s-au opus în 1525 deciziei respective, invocând faptul că li se cuvine datorită vecinătății.²⁶²

Ioan *Zakal*, nobil dejean, i-a vândut lui Nicolae de Sarló în 1525 o casă și două ambarcațiuni din Dej, o podgorie de pe dealul Ciceului și două fânețe pentru 200 de florini vechi maghiari.²⁶³ Nicolae de Sarló a fost cetățean al Clujului, ceea ce înseamnă că a deținut cel puțin o proprietate acolo. Am identificat această informație în niște documente din anul 1550.²⁶⁴ Nobilul Ioan Dobay a fost comite

²⁵⁴ *Ibidem*, 681.

²⁵⁵ MNL OL, DL 27189; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 677.

²⁵⁶ SJAN Cluj, Fond familial Bethlen de Iktár, Seria 1 – documente medievale, nr. 230.

²⁵⁷ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 731.

²⁵⁸ *Ibidem*, 794.

²⁵⁹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 63; *Urkundenbuch*, vol. VII, 365.

²⁶⁰ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 71; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 166, 182.

²⁶¹ K. Papp Miklós, (ed.), „Deés város levéltára” [Arhiva orașului Dej], în *Történeti Lapok* [Pagini de istorie], nr. 29 (18 octombrie 1874), 457.

²⁶² MNL OL, DL 36402; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 462.

²⁶³ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 463.

²⁶⁴ *Ibidem*, 707–708.

la Dej mai mulți ani și a posedat în 1550 mai multe sate în comitatele Crasna, Solnocul Mijlociu, Cluj și Sătmar.²⁶⁵

Știm că Petru Szentgyörgyi literatul a fost proprietarul a trei mine de pe Muntele Săsar și a exploatat mine noi în valea Băița din Munții Tăuți. A făcut mai multe investiții în acest sector economic. A devenit stăpânul satului Bața din comitatul Solnocul Interior, probabil după 1556, care a fost singura lui posesiune. A avut opt vii și două mori la Baia Mare în 1553, dar și o fermă în aceeași așezare.²⁶⁶ A avut încă trei case de piatră, aflate în centrul Băii Mari.²⁶⁷

CONCLUZII

Cămărașii au avut un rol semnificativ în coordonarea mineritului din Dej. Procesul de exploatare și comercializare a sării nu poate fi înțeles fără cunoașterea parcursului profesional al acestor oficiali. Sursele primare conțin relativ multe informații despre activitatea lor, oferind posibilitatea investigării subiectului din mai multe perspective.

Problematika selectată a necesitat o analiză riguroasă, deloc facilă. Am evitat clișeele obstrucționiste, optând pentru o abordare amplă și integrativă. Edificarea particularităților a fost posibilă doar prin acest tip de cercetare. Nu am recunoscut existența unor postulate, ci am verificat rezultatele cercetărilor anterioare. Am evidențiat care au fost atribuțiile comiților și impactul lor în cadrul sistemului de valorificare a sării. Cea mai însemnată sarcină a lor a fost reglementarea activității miniere și a comercializării mineralului respectiv. Se observă anumite constante în profesia lor. S-au bucurat de mult sprijin din partea administrației regale, ale căror reprezentanți au fost. Suveranii Ungariei le-au delegat suficient de multă autoritate, fapt care a generat uneori abuzuri din partea acestora. Condițiile particulare în care și-au desfășurat munca, au contribuit la modul în care a evoluat Dejul în epoca medievală. Studiarea unor cazuri particulare, în cazul acestor oficiali, mi-a permis să formulez o serie de concluzii după cum urmează: unii dintre comiți au fost cu siguranță specialiști cu experiență în această ramură economică, reușind să deprindă o serie de abilități speciale. Izvoarele relevă cu parcimonie detalii despre originea, statutul și alte demnități ocupate. Dintre cămărașii identificați, 21 au fost nobili și 8 orășeni, târgoveți sau originari din mediul rural. Nu cunoaștem originea tuturor dintre comiți pentru a formula concluzii definitive. Unii au decis să se stabilească la Dej, centru economic și comercial destul de dezvoltat și care le-a oferit anumite oportunități. Câțiva dintre ei s-au afirmat acolo și, ulterior, au fost numiți în posturi și mai prestigioase din cadrul administrației regale.

²⁶⁵ *Ibidem*, 706, 721.

²⁶⁶ Diaconescu, „A Forerunner of Capitalism”, 11–13.

²⁶⁷ *Ibidem*, 16.

Transformările structurale din cadrul cămării din Dej sunt destul de dificil de urmărit în epoca medievală și modernă timpurie. Pentru a înțelege activitatea extractivă a sării în ansamblul ei, diverse aspecte vor trebui examinate în profunzime pe viitor, în paralel cu tratarea subiectului dintr-o perspectivă mai largă, prin comparație cu alte centre de exploatare a sării din regat. Dejul poate oferi, așadar, un model de examinare a unei activități economice reprezentative nu numai la nivelul Transilvaniei sau regatului maghiar, ci și într-un cadru geografic mai larg suprapus de teritoriul Europei Centrale și Răsăritene.

Anexa

- 1366 – Magistrul Sarachen la Dej²⁶⁸
 1424 – Magistrul Angelo Manini la Dej²⁶⁹
 1436 – Papi Manini la Dej și Sic²⁷⁰
 1439 – Papi Manini și Anton Zati la Dej și Sic²⁷¹
 1440 – Papi Manini²⁷² și Ioan Manini la Dej²⁷³
 Înainte de 1441 – Ioan Manini la Dej²⁷⁴
 1441 – Ioan Manini și Papi Manini la Dej²⁷⁵
 1442 – Papi Manini la Dej²⁷⁶
 1444 – Papi Manini și Anton Zati la Dej și Sic²⁷⁷
 1445 – Ștefan de Rausa la Dej²⁷⁸
 1446 – Papi Manini la Dej²⁷⁹
 1447 – Zano de Senis la Dej și Sic²⁸⁰
 1447 – Odoardo Manini și Matei din Szeged la Dej și Sic²⁸¹

²⁶⁸ DRH, C. Transilvania, vol. XIII, 134–135. Tagányi *et alii*, în *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 42, au opinat că George Archyd a fost cămăraș la Dej în anul 1378. Însă nu l-am găsit în izvoarele contemporane.

²⁶⁹ MNL OL, DL 27154; *Zsigmondkori oklevéltár*, vol. XI, ed. Neumann, Tóth, 32.

²⁷⁰ MNL OL, DL 55060.

²⁷¹ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 33; MNL OL, DF 253335; *Urkundenbuch*, vol. V, 25–26.

²⁷² MNL OL, DL 36390, 55202, 88162; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 239, 255; Draskóczy, *A magyarországi kősó*, 34.

²⁷³ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 254; Draskóczy, „Familia Manini”, 75.

²⁷⁴ MNL OL, DL 36390; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 274.

²⁷⁵ MNL OL, DL 55234, 55235, 55236; *Diplome privind istoria Comitatului Timiș și a orașului Timișoara/ Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, vol. II, ed. Livia Magina, Adrian Magina (Cluj-Napoca: Editura Mega, 2014), 119-120; *Urkundenbuch*, vol. V, 73-74.

²⁷⁶ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 302.

²⁷⁷ MNL OL, DL 65058.

²⁷⁸ MNL OL, DL 55303, 55304, 55305, 55306.

²⁷⁹ Tringli István, „Vásártér és vásári jog a középkori Magyarországon” [Târguri și legislația târgurilor din Ungaria medievală], în *Századok*, nr. 1 (2010), 1326–1327.

²⁸⁰ MNL OL, DL 44462.

²⁸¹ MNL OL, DL 44490, 55358.

- 1448 – Papi Manini la Dej și Sic²⁸²
 1448 – Odoardo Manini și Matei din Szeged la Dej²⁸³
 1449 – Papi Manini la Dej²⁸⁴
 1451 – Odoardo Manini și Ioan Manini la Dej²⁸⁵
 1454 – Odoardo Manini la Dej²⁸⁶
 1455 – Odoardo Manini la Dej²⁸⁷
 1458 – Emeric Zápolya literatul și Angelo Manini la Dej și Sic²⁸⁸
 1459 – Emeric Zápolya literatul²⁸⁹ și Angelo Manini la Dej²⁹⁰
 1464 – Emeric Szindi din Turda și Laurențiu literatul la Dej și Sic²⁹¹
 1465 – Laurențiu de Boian din Turda la Dej și Sic²⁹²
 1466 – Ioan Geréb de Vingard la Dej și Sic²⁹³
 1467 – Ioan Geréb de Vingard la Dej și Sic²⁹⁴
 1468 – Ștefan Kovács din Buda la Dej și Sic²⁹⁵
 1469 – Ștefan Kovács din Buda la Dej și Sic²⁹⁶
 1471 – Albert Fodor literatul și Ștefan Irk la Dej²⁹⁷
 Înainte de 1473 – Albert Fodor literatul la Dej²⁹⁸
 1479 – Ioan de Roșiori la Dej și Sic²⁹⁹
 Înainte de 1481 – Ștefan literatul din Pécs la Dej³⁰⁰
 1482 – Ioan de Roșiori la Dej³⁰¹
 1484 – Benedict literatul de Gyge la Dej³⁰²

²⁸² MNL OL, DL 44506.

²⁸³ MNL OL, DL 55413; *Urkundenbuch*, vol. V, 260-261; Tagányi et alii, *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 10.

²⁸⁴ MNL OL, DL 36391; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 365.

²⁸⁵ Draskóczy, „Familia Manini”, 76; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 432.

²⁸⁶ MNL OL, DL 36407; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 484, 487.

²⁸⁷ MNL OL, DL 27895, 36407; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 494, 506.

²⁸⁸ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 39; *Urkundenbuch*, vol. VI, 27–28.

²⁸⁹ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 44.

²⁹⁰ MNL OL, DL 36392, 55755, 55875; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 543.

²⁹¹ SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UIII, nr. 172; *Urkundenbuch*, vol. VI, 185–186.

²⁹² *Urkundenbuch*, vol. VI, 225.

²⁹³ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 41; *Urkundenbuch*, vol. VI, 248.

²⁹⁴ Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 45.

²⁹⁵ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 658.

²⁹⁶ MNL OL, DL 27189, 36393, 36394; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 676–677, 679–682.

²⁹⁷ *Urkundenbuch*, vol. VI, 503.

²⁹⁸ MNL OL, DL 36393; *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 731.

²⁹⁹ MNL OL, DL 88621; SJAN Sibiu, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu, Colecția de documente medievale, Seria UII, nr. 393; *Urkundenbuch*, vol. VII, 207–208.

³⁰⁰ *A kolozsmonostori konvent*, vol. I, ed. Jakó, 794.

³⁰¹ Tagányi et alii, *Szolnok-Dobokavármegye*, vol. III, 43.

³⁰² Draskóczy, *A magyarországi kőszó*, 366.

- Începutul veacului al XVI-lea – Laurențiu literatul la Dej³⁰³
 1507 – Petru de Salamonvár literatul la Dej³⁰⁴
 1524 – Nicolae de Sarló la Dej³⁰⁵
 Înainte de 1525 – Ștefan literatul de Giula la Dej³⁰⁶
 1525 – Cristofor literatul³⁰⁷ și Nicolae de Sarló la Dej³⁰⁸
 1526 – Nicolae de Sarló la Dej³⁰⁹
 1527 – Nicolae de Sarló la Dej³¹⁰
 1528 sau 1529 – Paul Haller la Dej³¹¹
 1540 – Paul Murányi la Dej³¹²
 1541 – Paul Murányi la Dej³¹³
 1542 – Paul Murányi la Dej³¹⁴
 1543 – Petru Szentgyörgyi literatul la Dej³¹⁵
 1545 – Ioan Dobay la Dej³¹⁶
 1546 – Ioan Dobay la Dej³¹⁷
 1547 – Ioan Dobay la Dej³¹⁸
 1548 – Ioan Dobay la Dej³¹⁹
 1549 – Ioan Dobay la Dej³²⁰
 1550 – Ioan Dobay la Dej³²¹
 1551 – Ioan Dobay la Dej³²²
 1552 – Ioan Dobay la Dej³²³

³⁰³ *Idem*, „Erdély sótermelése”, 261.

³⁰⁴ MNL OL, DL 36399; *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 259–260.

³⁰⁵ Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák”, 37.

³⁰⁶ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 462.

³⁰⁷ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Dej, nr. 299.

³⁰⁸ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 463.

³⁰⁹ Draskóczy, „Az erdélyi sókamarák ispánjai...”, 37.

³¹⁰ SJAN Cluj, Fond Primăria orașului Bistrița, Seria 1, nr. 916.

³¹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, ed. Holban, 295.

³¹² Wolf, *Exploatarea sării*, 265.

³¹³ *Ibidem*.

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 437; Wolf, *Exploatarea sării*, 260.

³¹⁶ *Urkunden-Regesten*, vol. I, ed. Berger, 466–467; Wolf, *Exploatarea sării*, 257.

³¹⁷ Wolf, *Exploatarea sării*, 257.

³¹⁸ *Ibidem*.

³¹⁹ *Ibidem*.

³²⁰ *Ibidem*.

³²¹ *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 706; *Urkunden-Regesten*, vol. II, ed. Berger, 535–536.

³²² *A kolozsmonostori konvent*, vol. II, ed. Jakó, 721; *Urkunden-Regesten*, vol. II, ed. Berger, 556, 565–566.

³²³ Draskóczy, „A dési sókamara”, 108.